

немъ сгодния моментъ, ако не се подеме решително и отъ достойни водачи народната ни кауза — всичко това озарило Стоянова съ свѣтлата мисль, че е вече необходимо нужно създаването на едно върховно, централно учреждение, чиято задача да е: правилното умствено и нравствено развитие на българския народъ. По онова време, българската писменостъ, едва е наброявала нѣколко стотинъ книжки, повечето преводни и 3—4 политически вестници. Едничкото българско научно списание „Български книжици“ едва доживѣ до лѣтото на 1862 г. Отъ друга страна, римската, па и американската мисионерска пропаганда въ оная епоха използвали това положение и ревностно разпространявали всрѣдъ широкитъ народни маси тѣхнитъ идеи и домогвания за примамване къмъ униятски, или протестантски прозелитизъмъ. Такава е била картината на вътрешното положение на българския народъ въ оная ранна, бурна и размирна епоха. Това наше критично положение не е могло да не обърне най-сериозното внимание и да не озадачи всички посъбудени българи отъ всички наши далечни окрайнини. А минаването на българскитъ чети отъ Влашко въ България — презъ м. май 1867 г., подъ водачеството на Панайотъ Хитова и на Филипъ Тотя, заедно съ храбрия Стефанъ Караджа, коварното погубване на българина Войводова и на сърбина Цвѣткова — посрѣдъ бѣлъ день на русенското пристанище върху австрийския параходъ „Германия“ отъ турскитъ низами и заптии, по заповѣдта на самия Валия Митхатъ Паша — всичко това още повече развълнувало духоветъ на всички българи, които започнали повече да се загрижватъ за най-близката участъ на България. По онова време, особено следъ горнитъ събития, и младиятъ Стояновъ, намирайки се още на учение въ Прага — не е могълъ да остане неувладанъ отъ тѣзи мисли, грижи и планове за България. (Презъ цѣлото лѣто 1867 г., той е билъ обзетъ най-много отъ следната мисль: какво ли ще да е нужно да се върши за да се обезпечи бждащето на нашата татковина? Като всички младежи, проникнати отъ пламенна, неугасима вѣра за едно по-честито и свѣтло бждеще на народа си — и той е вѣрвалъ, че България наскоро ще се сдобие не само съ църковни, но и съ политически

правдини. Но, отъ друга страна, тѣзи правдини, еднѣжъ придобити, не ще могатъ да се удържатъ и да се заякчатъ, ако народътъ не дойде въ свое пълно самосъзнание. А до това самосъзнание не се дохожда, иначе, освенъ само съ едно истинско образование и благовъзпитание, разбира се, винаги въ духа на вѣрата и на отечествената история. Следователно, такава едно образование и благовъзпитание сж най-нужднитъ и най-полезнитъ фактори за осигуряване на бждещето ни.

Догдето е разсъждавалъ така за бджинитъ на България, той е билъ озаренъ отъ следната честита мисль: че най-добре ще бжде за правилното развитие на българския народъ — да се възроди първото българско ученолюбиво дружество. А, за да може да се одържи, закрепи и напредва въ своята задача, то ще трѣбва да се възроди на основи, колкото е възможно по-здрави и по-трайни. А самата задача на подновеното дружество, той е възнамѣрявалъ да бжде: спомагане по възможностъ за правилното развитие на българския народъ чрезъ разпространяването на общото просвѣщение въ народа, и особено — чрезъ всестранното изучаване на България и на миналия и на сегашния животъ на българския народъ въ всичкитъ му тънкости.

На тѣзи основи и съ такава програма, той възнамерявалъ да поднови реченото дружество, за да може то да стане истинско срѣдище на всички здрави, интелигентни сили на България, за да посвѣтятъ цѣлия си животъ изключително за правилното нравствено и материално развитие на българския народъ. За тая цѣль, той се залавя да проучи организацията на подобни дружества и институти въ Австрия, най-вече — въ Чехия и, възъ основа на тѣзи проучвания, начертава общитъ, главни основи на предполагаемия проектоуставъ на дружеството съ огледъ къмъ положението и съвременнитъ нужди на България. Тая работа се свършила въ м. августъ 1867 г. А следъ това, той започва да обмисля: какъ и где ще бжде най-добре да се зачене да се действува между нашитъ еднородци за подновяване на дружеството върху по-широки и по-здрави основи. Въ изпълнение на това, той замисля да прибави къмъ дружеството единъ особенъ клонъ, подъ название: